

ДО ПРОБЛЕМИ ВІКТИМНОГО ХАРАКТЕРУ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 РОКІВ В ІСТОРИЧНІЙ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

В.М. Гнатюк

Інститут гуманітарних і соціальних наук
Національний університет “Львівська політехніка”

© Гнатюк В.М., 2014

Розглянуто специфіку образу Голодомору 1932–1933 років у історичній пам'яті українського народу. Стверджується, що цей образ є переважно віктимним, що зумовлено особливостями дотеперішнього дискурсу у вітчизняній науковій і публіцистичній літературі та в суспільстві загалом. Такий стан речей автор вважає небезпечним для розвитку української нації та держави, оскільки віктимність є демотиваційним чинником, породжує фаталізм, пасивність, зневіру. Автор наголошує на потребі корегувати цей образ Голодомору в історичній пам'яті, шукати певний позитив, який нейтралізував би віктимність і мотивував би українців на впевненість у собі, віру в свої сили. Такі позитивні моменти автор вбачає у фактах героїчного опору комуністичній владі, а також у фактах альтруїзму, жертвності заради порятунку інших, у прагненні побудувати в Україні демократичне суспільство загального добробуту.

In the article the specification of the image of the Holodomor in the historical memory of the Ukrainian people is concerned. The conclusion is drawn, that this image has mostly victim character. It happened because a lot of people were exterminated during a very short period and nobody was accused for that crime. The modern discourse of Ukrainian scientists stimulates that feeling because of its concentration on the suffering of victims and negative consequences of the Holodomor for the further history of the Ukrainian people.

That consciousness of self as a victim by a big part of Ukrainians during the period of Holodomor and dozens of years after it under the dictatorial communist regime is very dangerous for the mentality of their modern descendants, because that feeling can bear the negative feelings of passivity and fatality. But it's not aloud, that the information about the Holodomor could create inside of our contemporaries the feeling of danger, make them afraid of the state power. Now a lot of Ukrainians have these feelings also every fifth Ukrainian is afraid of repeating of the famine. The Ukrainians need the positive feelings of optimism, faith on their own forces, their capability to create a good future for their children. They need a discourse that could create a feeling of dignity. The author tries to find some positive facts in the Holodomor history, that can motivate the modern Ukrainians for building of the welfare society. Those are the facts of heroism of the Ukrainians fighting the communist system during 1929–1933 years, especially the murders of communist activists, the facts of altruism and successful building of high-developed state.

It is necessary to form the strong thinking about legitimacy of the state power that kill its people, make them die because of famine. Such a power could be changed without any doubt. Everybody has a right to fight such a regime and to change it.

Голодомор 1932–1933 років є важливим в історичній пам'яті українського народу. Унаслідок отриманої травми він зумовлює певною мірою і деформацію національну, і наше сприйняття сучасних реалій, і нашу суспільну поведінку.

З об'єктивних та суб'єктивних причин образ цього Голодомору, як і двох інших (1921–1923, 1946–1947 рр.), набув у свідомості українського народу віктимних ознак. Сталося це, перш за все, тому, що протягом короткого періоду більшовицька влада виморила – у найжорстокіший спосіб – мільйони безвинних людей, практично без організованого й рішучого опору з їхнього боку. По-друге, досі за цей

злочин нікого не покарано – ні ідеолога й виконавця геноциду – комуністичну партію, ні її очільників.

Підсилюють віктимне сприйняття цієї національної трагедії українців й особливості наукового та суспільно-політичного дискурсу з відповідної проблематики в Україні, наголошення і дослідниками, і громадськими та політичними діячами переважно на масовості жертв, їхніх стражданнях, жорстокості катів, жахливих негативних наслідках для подальшого розвитку нашого народу.

Немає сумніву, що всі ці факти є важливими для пізнання минулого, проте, їх хаотичне, безконтрольне нагромадження має певну загрозу,

зневірюючи людей у можливості побудови успішного суспільства загального добробуту. Треба думати й про пом'якшення, і навіть про нейтралізацію травматичної дії цих фактів на психіку та суспільну поведінку українців. Не можна допустити, щоби під впливом потоку негативної інформації про часи Голодомору людей опановували почуття страху перед владою, зневіри в людині, приреченості, безпорадності, упослідженості, меншовартісності, що було характерним для наших співвітчизників у післяголодоморний період за радянських часів і що притаманне значній частині українців і нині. Як доводять сучасні дослідники, і такі негативні риси багатьох наших краян, як “стокгольмський синдром” (ототожнення себе з агресором внаслідок підсвідомого панічного страху перед ним), українофобія, зречення свого коріння, свого роду й власного народу, пристосуванство, алкоголізм – також походять з часів Голодомору [1, С. 243–255].

Тому, водночас із усебічним ушануванням пам'яті загиблих, публікацією мартирологів, слід подбати й про те, щоби віктимність історичної пам'яті українців про Голодомор скоригували інші, позитивно заряджені дискурси, які вселяли б у наших краян оптимізм, життєрадісність, віру в свої сили, у власну здатність забезпечити щасливе майбутнє для себе і своїх дітей, – дискурсами, які виховували б патріотизм, почуття гідності й гордості за свій народ.

Перш за все, слід популяризувати численні факти опору більшовицькій владі, який чинили українці в період колективізації, розкуркулення й Голодомору. Це збройні повстання селян, жіночі бунти-“волинки”, убивства й побиття активістів, підпали їхніх хат, колгоспного майна, масові відмови від вступу до колгоспів та виходи з них разом з майном, це втечі селян до українських міст і в інші регіони СРСР та за кордон, приховування збіжжя тощо [2].

На фактах граничної жорстокості більшовицької влади щодо українців та доведення їх до втрати людської подобі (трупюїдство, канібалізм, втрата родинних почуттів, моральних норм) потрібно виховувати переконання, що влада, яка прагне до визиску своїх громадян і доводить їх до зубожіння, стає нелегітимною і має бути усунена або знищена всіма можливими засобами.

До того ж слід опиратися такій владі масово й рішуче, бо краще смерть у бою, ніж повільне вмирання в жахливих муках, і якщо кожен поставить собі за мету вбити хоча б одного ворога, який знущається з людей, цих ворогів значно поменшає, а решта будуть налякані й утечуть. Не коритися, гуртуватися, не дозволяти владі принижувати людську гідність і опускати людей до рівня худоби, чинити масовий опір за найменших ознак спроб влади визискування людей і нехтування їхніми

правами – таким повинен бути один із головних уроків Голодомору. І якщо ми станемо такими рішучими борцями з жорстокою владою – це означає, ми засвоїли цей урок, історична пам'ять спрацювала в конструктивному, правильному напрямку. Подвиг Майдану 2013–2014 рр., героїзм наших співвітчизників у російсько-українській війні на Донбасі продемонстрували, що українці вже ніколи не будуть покірними жертвами свавільної влади чи іноземних загарбників.

Потрібно також активніше залучати в голодоморний дискурс факти жертвовності, самовідданості, героїзму, який виявляли українці, намагаючи врятувати від загибелі під час Голодомору своїх рідних і близьких, сусідів, односельців. Таких фактів є чимало, чи не в кожному спогаді очевидців можна знайти вдячні згадки про батьків, голів колгоспів, “активістів”, які намагалися рятувати життя інших людей, нерідко ризикуючи власним. Зокрема, про велику кількість таких фактів дізнався й автор цих рядків, збираючи матеріали для книги про Голодомор у Переяслав-Хмельницькому районі Київської області [3, С. 94, 228, 234].

Ці факти величі душі українців потрібно зібрати з численних свідчень очевидців і видати багатотомовими виданнями, і тоді вони певною мірою врівноважать протилежні відомості – про жорстокість і байдужість людей одних до одного в голодні роки, про звиродніння одвічних моральних засад і моделей поведінки, що, на жаль, переважають у сучасному дискурсі про Голодомор.

Добрим знаком повороту саме до такого висвітлення в позитивному ключі трагічних подій 1932–1933 років став вихід книжки “Людяність у нелюдський час” [4], де зібрано чимало згадок про людей, що зберегли в найтяжчих умовах гідність, любов, милосердя й співчуття до своїх ближніх.

Значно ширшого висвітлення потребують і факти допомоги голодним на підрадянській Україні з боку співвітчизників з Галичини, Буковини, Закарпаття, а також із західної української діаспори, що є дуже важливим для зміцнення консолідації наших краян. На жаль, попри наявність деяких монографічних досліджень з цієї проблематики [5], майже відсутні спогади очевидців про ті далекі події в прикордонній смузі над Дністром і Збручем.

Особливо вагомою допомогою західних українців східним виявилася під час Голодомору 1946–1947 років, коли мільйонних жертв удалося уникнути саме тому, що наддніпрянці їздили за продуктами в Західну Україну. “Добре пам'ятаю 1947 рік, – зазначає І. Шульга. – Нас тоді врятувала Західна Україна, коли б не вона – був би новий 1933 рік” [6, С. 194]. Мабуть, і серед сучасних донеччан та луганчан є чимало таких, хто вижив завдяки допо-

мозі галичан, і зміг потім завести сім'ю, продовжити свій рід. Широка публікація й популяризація цих фактів могла б і сьогодні зробити нашу націю виразно згуртованішою.

Голодомор, як і Друга світова війна та сталінські репресії, спричинили важку демографічну кризу в українців. За підрахунками вчених, якби не ці негативні фактори, зараз наших співвітчизників мало б бути не менше 100 млн осіб [7].

Тому дискурс Голодомору завжди буде неповним, якщо в ньому не розглядатимуться шляхи компенсації цих людських втрат, шляхи прискореного відтворення української нації. Потрібно реалізувати державні програми зі стимуляції підвищення народжуваності, піднесення індексу людського розвитку (ІЛР), однією із важливих складових якого є тривалість життя населення, що прямо залежить, своєю чергою, від його рівня добробуту та рівня розвитку медичної галузі. Потрібно пропагувати багатодітність, надаючи відповідним родинам достатню державну допомогу, рівно як і сиротинцям, інтернатам, матерям, що самі виховують дітей. Кожна свідома українська родина в репродуктивному віці повинна вважати своїм громадянським обов'язком виховати якомога більше дітей, щоби компенсувати втрати, які сталися внаслідок катаклізмів ХХ століття, а отже, зміцнити й поширити свою націю на рідній землі та в світі.

До речі, чимало народів застосовують заходи для збільшення своєї чисельності як політичний інструмент, спрямований на зміцнення власних позицій у тому чи іншому регіоні (албанці, кримські татари).

Нарешті, остаточно подолати відчуття віктимності і пов'язані з ним відчуття безнадії, приреченості наші співвітчизники зможуть лише тоді, коли збудують високорозвинене суспільство вільних, успішних і щасливих людей, що посяде гідне місце серед найрозвинутіших країн світу. Тоді кожен українець, віддаючи шану жертвам Голодоморів та інших катастроф своєї нації в ХХ столітті, виповниться гордістю за її силу розуму, волі й духу, що змогли її, майже вщент знищену, упосліджену піднести до найвищих вершин поступу людства.

1. Рева І. По той бік себе: соціально-психологічні та культурні наслідки Голодомору і сталінських репресій. – Дніпропетровськ: Свідлер А.Л., 2013. – 270 с. 2. Улянич В. Терор голодом і повстанська боротьба проти геноциду українців у 1921–1933 роках. – К.: МАУП, 2004. – 84 с.; Махорін Г. Опір Геноциду в 1932–1933 роках. – Житомир, 2008. – 88 с. 3. Голодовка: 1932-1933 роки на Переяславищині: Свідчення / Упор.: Ю.В. Авраменко, В.М. Гнатюк. – Переяслав-Хмельницький; Київ; Нью-Йорк: Вид-во М.П. Коць, 2000. – 445 с. 4. Людність у нелюдський час / Упор. В.С. Теліцак, В.М. Яременко. – Львів: Часопис, 2013. – 236 с. 5. Папуга Я. Західна Україна і Голодомор 1932–1933 років: морально-політична і матеріальна допомога постраждалим. – Львів: Астролябія, 2008. – 248 с. 6. Садовий В. Галицька преса 30-х років ХХ ст. про голодомор у Великій Україні. – Дрогобич: Коло, 2008. – 74 с. 7. Шульга І. Голод на Поділлі. – Вінниця: Континент – ПРим, 1993. – 224 с. 8. Колісник О. Еліта та псевдоеліта: пасіонарії та субпасіонарії в українській історії та сьогоденні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.universum.lviv.ua/journal/2012/3/kolis.htm>